

УДК 329.7:94(477)«18/19»

© Наталя Громакова
(Ірпінь)

ПОЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

У статті автор досліджує польський національний рух модерної доби у контексті трансформації суспільної свідомості. На прикладі польського руху в українських теренах проаналізовано вплив діяльності його учасників на еволюцію громадської свідомості, що, в свою чергу, визначала специфіку урядової політики Російської імперії у «польському питанні» упродовж XIX ст.

Ключові слова: національний рух, громадсько-політична діяльність, суспільна свідомість, «польське питання», імперська політика, ментальне картографування.

Н. Громакова
(Ірпінь)

ПОЛЬСКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ КАК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

В статье автор исследует польское национальное движение современной эпохи в контексте трансформации общественного сознания. На примере польского движения в украинских землях проанализировано влияние деятельности его участников на эволюцию общественного сознания, что, в свою очередь, определяла специфику правительственной политики Российской империи в «польском вопросе» в течение XIX в.

Ключевые слова: национальное движение, общественно-политическая деятельность, общественное сознание, «польский вопрос», имперская политика, ментальное картографирование.

N. Gromakova
(Irpin')

THE POLISH NATIONAL MOVEMENT AS A FACTOR OF SOCIAL CONSCIOUSNESS TRANSFORMATION

The article is devoted to the analysis of the Polish national movement in the context of transformation of social consciousness during the period of modernity. The Polish movement in Ukraine was an example of influence of its participants on the evolution of public awareness, which determined the specific government policy of the Russian Empire in the «Polish question» during the nineteenth century.

One of the most important aspects of the study of social transformations during the period of modernity is to figure out the peculiarities of public opinion evolution as a part of intellectual discourse as well as an effective mechanism in government policy implementation. Therefore, it should be noted that national movements were one of the most important tools in the formation of public consciousness in the nineteenth century. They not only destroyed the previous models of political relations based on loyalty of the ruling dynasty, but also suggested new projects of active citizenship in terms of national state development.

The spread of the Polish national movement as well as radical demands of its participants directly influenced the genesis of the Russian national identity, especially in Right-Bank Ukraine, historically known as imaginable «Rus» Region. The conflict between Polish and Russian national projects on the issue of Ukrainian territories represented the differences in perception of socio-historical space that acquired sacred significance in the context of national development.

The increasing number of national requirements of the Poles was the main reason for the imposition of restrictions in the «Polish question» from the official St. Petersburg, and was accompanied by nationalization of the Russian people. From the very beginning the implementation of the Russian nationalist project (when the issue concerned their 'own space' identity on the Ukrainian territory) confronted the Polish project. Thus, the territory was marked as an integral part of the revived Polish state.

In response to the growth of the Polish national struggle, the image of «the enemy» was formed in the Russian public discourse through demonization and accusations of the Polish people in nationalist imperial ambitions that threatened the imperial nationalistic acquisition of «historical Russian land».

The Polish national movement was subject to significant transformations in the late nineteenth century. Disappointment in the conspiratorial and insurgent activity, as the main forms of liberation struggle, launched a new phase of the Polish national movement. The spread of ideas of positivist «organic work» predetermined the focus on the educational and economic activities as well as education of the ethnic Poles in the national spirit. Strengthening of social and economic activity was viewed as a significant factor in society modernization that would become a prerequisite for the restoration of Polish state in future.

However, there were many obstacles even for such a limited activity in the Dnieper region due to the efforts of imperial power. Nationalization of the Russian society that was based on the principles of strengthening autocracy prevented any form of public activity that contradicted the official policy of St. Petersburg. The

activity of several associations and centers created by the Polish people was closely monitored by the bureaucratic structures of police organizations.

The author concludes that the Polish national movement played a significant factor in the transformation of social consciousness in the context of modern Russian nation-building during the nineteenth century. The struggle of the Polish people to restore the lost imperial state was the catalyst of the mental mapping of the Right-Bank Ukraine as their own space of identity. Further, competition of the Polish national and imperial projects in the region affected the evolution of social consciousness in the Russian official and public discourse as well as the formation of Russian national project during the nineteenth century. The consequences of this transformation included the genesis of imperial patriotism and nationalization of public consciousness. The latter perceived the Polish national movement over the Ukrainian territory as a threat to Russian national interests on the historical Russian territory in the late nineteenth century.

Keywords: *national movement, socio-political activity, social consciousness, «the Polish question», imperial policy, mental mapping*

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. європейське суспільство зазнало ґрунтовних суспільних трансформацій, спричинених як руйнацією традиційної системи цінностей, зіпертої на принципи універсалізму доби Просвітництва, династичної лояльності та релігійної приналежності, так і внаслідок оформлення нової моделі суспільних відносин, що базувалася на буржуазно-демократичних засадах і ідеології націєтворення. Лібералізація і певна демократизація життя суспільства зумовлювали необхідність залучення до політичних процесів ширших верств населення, формування єдиного національного простору, вкоріненого у свідомості не лише правлячої еліти, але й широкого загалу. Громадська свідомість стає вагомим фактором суспільних процесів, що, з одного боку, впливає на реалізацію державної політики, а з другого, – дозволяє використовувати її як потужний мобілізаційний ресурс у питанні легітимації цієї політики.

Важливим аспектом дослідження суспільних трансформацій модерної доби, на наш погляд, є з'ясування специфіки еволюції громадської думки як складової інтелектуального простору та дієвого механізму реалізації урядової політики. У цьому контексті варто зазначити, що одним із найсуттєвіших важелів формування суспільної свідомості упродовж XIX ст. виступали саме національні

рухи, які руйнували старі моделі політичних відносин, засновані на лояльності пануючій династії, і водночас пропонували нові проекти активного громадянства в умовах національного державотворення.

Більшість сучасних дослідників погоджуються, що специфіка націєтворення у Східній Європі зумовлювалася суперництвом у регіоні двох імперських держав на чолі з пануючими династіями Габсбургів та Романових¹. Вагомим аргументом у цих конкурентних змаганнях упродовж XIX ст. залишалося «польське питання», розв'язання якого впливало на внутрішню і зовнішню політику двох імперій, формувало громадський інтелектуальний дискурс і, зрештою, впливало на реалізацію імперських націєтворчих проектів.

Разом з тим, необхідно зауважити, що визначення впливів, здійснюваних національними рухами на трансформацію суспільної свідомості у зазначений період, сприятиме комплексному дослідженню проблем урядової політики у національному питанні, зокрема ролі громадських ініціатив у прийнятті конкретних рішень, ступеня легітимності заходів уряду та підтримки їх у суспільстві, можливостей і засобів використання суспільної свідомості як дієвого каналу трансляції власного націєтворчого проекту тощо. З іншого боку, національні рухи виступали потужним чинником інтелектуального картографування і формування власного простору ідентичності у суспільній свідомості не лише їх учасників, але й представників інших дотичних національних рухів, що сприяло кристалізації націєтворчих процесів у регіоні.

Метою статті є визначення факторів впливу польського національного руху на трансформацію суспільної свідомості в російському офіційному та громадському дискурсі, а також на формування російського національного проекту упродовж XIX ст.

Наявний історіографічний дискурс, присвячений проблематиці польського національного руху модерної доби, дозволяє виокремити декілька рівнів її дослідження. По-перше, це праці теоретико-методологічного характеру, серед яких дослідження Р. Шпорлюка, А. Каппелера, П. Вандича, А. Валіцького, Н. Дейвіса та ін.². У них науковці досліджують типологічну сутність, регіональну специфіку, напрямки еволюції польського національного руху крізь призму модерного націєтворення у Східній Європі. Ними запро-

поновано низку нових методологічних підходів, серед яких – дослідження польського національного руху у контексті конкурентної боротьби з російським та українським національними проектами (Р. Шпорлюк), застосування ситуаційного підходу до з'ясування сутності імперської політики у «польському питанні» (А. Міллер), порівняльна характеристика польського руху з аналогічними проектами у Центрально-Східній Європі (П. Вандич), визначення регіональної специфіки польського руху на українських теренах (А. Каппелер) тощо. До другої групи досліджень належать праці узагальнюючого характеру, присвячені здебільшого вивченню окремих аспектів діяльності учасників польського національного руху – розвитку освітянської діяльності та шкільництва, еволюції соціально-економічного становища поляків на українських теренах упродовж XIX ст., культурницькій діяльності полонії, й зокрема її внеску в історико-краєзнавчі дослідження та ін³. Окремо варто відзначити ґрунтовне дослідження Ю. Земського, присвячене з'ясуванню особливостей польсько-російсько-українських змагань за Правобережжя у середині XIX ст. Автор здійснив комплексний аналіз чинників, що впливали на суспільний дискурс стосовно «польського питання», показав вагомість громадської думки у період відносної лібералізації урядової політики у перші роки правління Олександра II⁴.

Разом з тим, з'ясування ролі польського національного руху у трансформації суспільної свідомості в контексті польського, російського й українського націотворення сприятиме комплексному аналізу національно-імперського дискурсу, а також визначенню чинників формування російською громадськістю та істеблїшментом власного простору ідентичності та його конкуренції із польськими ментальними мапами упродовж XIX ст.

Від самих поділів Речі Посполитої правобережні терени сприймалися російським істеблїшментом і навіть частиною російських лібералів як території, нерозривно пов'язані з Росією, що підважувало імперські претензії на заангажованість у європейські справи⁵. І хоча до польського повстання 1830-1831 рр. Правобережна Україна беззастережно вважалася за регіон польського культурного й соціально-економічного домінування і поляки могли сподіватися принаймні на співчуття ліберально налаштованої частини російського

соціуму щодо втрати незалежності, втім будь-яка спроба відокремлення українських теренів від імперського організму суворо засуджувалася на рівні суспільного дискурсу й жорстоко каралася з боку влади.

Варто погодитися з А. Портновим, який стверджував, що «до 1830 р. – вибуху польського повстання, спосіб бачення Росією ситуації в західних губерніях впливав зі станово-династичного характеру імперії, тому шляхта була передусім «поміщиками», а не «поляками», а етнічний склад населення практично не цікавив офіційний Петербург (хоча і надалі в імперській політиці становий підхід змагається з національним)»⁶.

У перші роки після Віденського конгресу 1815 р. польська шляхта західних губерній запропонувала декілька проектів об'єднання колишніх провінцій Речі Посполитої в одну адміністративну структуру в межах Росії⁷. Втім жоден з них не був реалізований, значною мірою, під тиском російських еліт, в аргументації яких на початку XIX ст. також переважали геополітичні й історично-легітимізаційні, а не етнічні тези. Так, М. Карамзін у своєму зверненні до Олександра I наголошував: «Вы думаете восстановить древнее Королевство Польское; но сие восстановление согласно ли с законом государственного блага России?.. Белорусия, Волыния, Подолия, вместе с Галициею, были некогда коренным достоянием России. Если Вы отдадите их, то у Вас потребуют и Киева, и Чернигова, и Смоленска: ибо они также долго принадлежали враждебной Литве. Или все, или ничего. ... одним словом, восстановление Польши будет падением России...»

...никогда Поляки не будут нам ни искренними братьями, ни верными союзниками. Теперь они слабы и ничтожны: слабые не любят сильных, а сильные презирают слабых; когда же усилите их, то они захотят независимости, и первым опытом ее будет отступление от России... Литва, Волыния желают Королевства Польского, но мы желаем единой Империи Российской»⁸.

Цитований уривок з меморандуму М. Карамзіна віддзеркалює уявлення імперських інтелектуальних еліт про власний простір ідентичності, що згодом трансформується на засадничу складову російського національного проекту. Можна стверджувати, що поширення польського національного руху, радикалізація вимог його учасників безпосередньо

впливали на генезис російської національної ідентичності, особливо коли йшлося про Правобережну Україну як уявлений історично «руський» регіон. Тобто конфлікт між польським та російським національними проектами стосовно українських теренів уособлював розбіжності щодо уявлення про власний суспільно-історичний простір, що в умовах націєтворення набувало сакрального значення.

Ці розбіжності яскраво проявилися навіть під час встановлення контактів з представниками російського декабристського руху. У відповідь на вимоги поляків відновити державність у кордонах 1772 р. керівники декабристських організацій відповіли, що згодні «повернути, що справедливо і можливо буде». Остаточне вирішення проблеми відкладалося до проведення референдуму, «надавши право народам вирішувати, чію сторону вони оберуть»⁹. Якщо ідеологи польського руху вважали українські терени історично з'єднаними з Польщею, то декабристи наполягали на спільності історії, культури й конфесії регіону з Росією.

Уособленням польської візії Правобережжя як власного суспільно-історичного і культурного простору стали твори представників «української школи» у польському романтизмі – А.Мальчевського, С.Гощинського, М.Чайковського та інших. Саме їм належить оспівування колишніх «східних кресів» Речі Посполитої як втраченої Аркадії з її суспільною злагодою, виявами територіального та громадянського патріотизму, лицарської доблесті тощо. Легенда України перепліталася в їхніх творах із образом революції, повстання та громадянської війни, з портретом незалежного вільного козака, що в разі потреби зі зброєю в руках боротиметься за свої права; з переконанням, що пошук шляхів порозуміння з народом є головною суспільною проблемою Польщі.

Поляки південно-західних і західних губерній Російської імперії упродовж всього XIX ст. залишалися частиною польського соціокультурного простору, що сприяло модерному націєтворенню та інтелектуальному картографуванню власної ідентичності. Збереження власних суспільних інститутів і простору культурного обміну дозволяло чинити опір імперській русифікації, поширювати націоналістичні ідеї та зміцнювати польську національну ідентичність. З іншого боку, це сприяло сприйняттю ідей «органічної праці» та їх

реалізації у громадсько-політичному житті другої половини XIX ст.

У свою чергу, Н. Дейвіс підкреслював, що генезис польського національного руху був зумовлений безкомпромісним характером пануючих режимів: «Володарі держав, що поділили Польщу, ніколи не ставились прихильно до відтворення суверенної й цілком незалежної Польщі. Їхня початкова готовність дати певну автономію своїм польським провінціям поступово зменшувалась, а в Росії та Пруссії зникла цілковито. В результаті політично свідомі поляки постали перед дуже вузьким діапазоном вибору... Їм треба було працювати або зі владою, або проти неї... тих поляків, які відмовлялися працювати зі владою, неминуче одразу відкидали у світ підпілля, змов і тероризму»¹⁰.

Ю. Земський дійшов висновку, що зростання національних вимог поляків неодмінно спричиняло запровадження обмежень у «польському питанні» з боку офіційного Санкт-Петербурга, а також супроводжувалися націоналізацією самих росіян: «...одночасно із спротивом польським національним вимогам у середовищі російської громадськості відбувалося «формування» ідей російської нації та російських національних інтересів»¹¹.

У цьому контексті доцільно, на наш погляд, проаналізувати специфіку імперської націоналізації та роль у цих процесах суспільної свідомості. На думку О. Міллера, для імперської еліти територія держави уособлювала простір цивілізаційного тяжіння усього східного слов'янства¹². Цій цивілізаційній консолідації загрожував польський рух, що виступав суперником Російської імперії у питанні асиміляції місцевого населення¹³.

Разом з тим О. Міллер досліджує націоналізацію імперії Романових та аналогічні процеси у сусідніх континентальних імперіях, перш за все в імперії Габсбургів, застосовуючи історико-порівняльний та ситуаційний підходи. Він дійшов висновку, що складовою націоналізації суспільної свідомості був процес «територіалізації етнічності», яка виступала засадничим принципом формування уявлення про національний територіальний простір¹⁴.

Процеси націоналізації у модерну добу, на думку О. Міллера, були нерозривно пов'язані із націоналістичним «привласненням» певної території: «Говоря о националистическом присвоении пространства, я имею в виду сим-

волическую, воображаемую географию. Речь идет о сложном комплексе дискурсивных практик, который включал в себя идеологическое обоснование, символическое, топонимическое, художественное освоение определенного пространства таким образом, чтобы общественное сознание осмысливало это пространство как часть именно «своей», «национальной» территории»¹⁵.

Реалізація російського націоналістичного проекту, коли йшлося про дискурс власного простору ідентичності на українських теренах, від самого початку вступила у конфронтацію з польським проектом, що ментально картографував цей простір як невід'ємну складову майбутньої відродженої польської держави¹⁶.

Мисленню регіону у національних категоріях російським істеблішментом і громадськістю сприяло і поширення ідей про історичну легітимність претензій Романових на українські землі Габсбургів: «Дискурс о Червонной Руси (Восточной Галиции) и Угорской Руси (Буковине и современной Закарпатской Украине) принципиально отличался от панславистского дискурса вообще о славянах Габсбургской и Османской империй. Это был, по сути, дискурс националистической ирриден-ты»¹⁷.

Грунтовний аналіз трансформації суспільної свідомості у контексті реалізації російського націоналістичного проекту здійснив Ю. Земський. Дослідивши зміни громадських настроїв у російському суспільстві щодо «польського питання», він дійшов висновку, що упродовж 1860-х років владі вдалося мобілізувати громадськість навколо імперського націєтворчого проекту. У суспільному дискурсі було сформовано образ «ворога» через демонізацію поляків та звинувачення їх націоналістично-імперських амбіцій, що загрожували імперському націоналістичному привласненню «історичних руських земель»: «побачивши» в боротьбі поляків імперські претензії на Українське Правобережжя, Білорусь і Литву, в росіян «відновився» імперський інстинкт самозбереження. З цього часу польсько-російське протистояння набуло характеру війни подібних за змістом амбіцій суперників»¹⁸.

І якщо упродовж першої половини XIX ст. поляки ще могли сподіватися на певне співчуття російської громадськості, то з 1860-х років остання консолідується навколо імпер-

ського національного проекту під гаслами боротьби проти поляків – «ворогів Вітчизни»: «Вступивши на шлях націоналізації, імперська влада досить швидко та успішно почала підпорядковувати собі російську громадськість... імперія «заговорила» з російською громадськістю мовою «Вітчизни, яка в небезпеці», імперія апелювала до патріотичних почуттів росіян і цим самим внесла розкол у єдність громадянського руху в Росії. Російській владі словами та діями «пронародно»-російського забарвлення вдалося прихилити на свій бік російську громадськість, а далі й очолити її. Таким чином, націоналізація росіян із громадянської трансформувалася в імперську»¹⁹.

У свою чергу, польський національний рух у другій половині XIX ст. зазнав суттєвої трансформації. Розчарування у конспіративній та повстанській діяльності як основних формах визвольних змагань започаткувало новий етап польського національного руху. Поширення ідей позитивістської «органічної праці» передбачало зосередження на просвітницькій та господарській діяльності, виховання етнічних поляків у національному дусі. Активізація суспільної та економічної діяльності розглядалася як вагомий чинник модернізації суспільства, що в перспективі мало стати передумовою відновлення польської державності²⁰.

Втім у Наддніпрянщині завдяки зусиллям імперської влади існувало чимало перешкод навіть для такої обмеженої діяльності. Націоналізація суспільства на засадах зміцнення самодержавства унеможлиблювала будь-які форми громадянської активності, що суперечили офіційній політиці Санкт-Петербурга. Діяльність нечисленних товариств і осередків, створюваних поляками, перебувала під пильним контролем поліцейсько-бюрократичних структур. Економічна слабкість, зумовлена як відсталістю імперської господарської системи в цілому, так і зосередженням польського капіталу переважно в аграрному секторі із збереженням великого землеволодіння в умовах розвитку капіталістичних відносин, спричинила односторонність реалізації політики «органічної праці» на українських теренах, що, в свою чергу, послаблювало польський національний рух у протистоянні з російським націоналізмом.

Отже, можемо зробити висновок, що упродовж всього XIX ст. польський національний

рух виступав вагомим чинником трансформації суспільної свідомості у контексті російського модерного націєтворення. Змагання поляків за відновлення втраченої державності виступили каталізатором імперського ментального картографування Правобережної України як власного простору ідентичності. Конкуренція польського національного й імперського проектів у регіоні вплинула на еволюцію суспільної свідомості в російському офіційному та громадському дискурсі, а також на формування власне російського національного проекту упродовж XIX ст. Наслідками цієї трансформації стали генезис імперського патріотизму і націоналізація суспільної свідомості, що сприймала польський національний рух українських теренах наприкінці XIX ст. як загрозу російським національним інтересам на споконвічних російських територіях.

¹ Myller A. Ymperyia Romanovykh y natsyonalizm: Osse po metodolohy ystorycheskoho yssledovanyia – M., 2008. – S. 33-35.

² Valitskiy A. Try patriotyzmy // Natsionalizm: Antolohiia / Uporiad. O. Protsenko, V. Lisovyi. – K., 2000. – S. 724-767; Vandykh P. Tsina svobody. Istoriiia Tsentralno-Skhidnoi Evropy vid Serednovichchia do sohodennia – K., 2004; Deivis N. Bozhe ihryshche: istoriia Polshchi – K., 2008; Shporliuk R. Formuvannia modernykh natsii: Ukraina – Rosiia – Polshcha. – K., 2013.

³ Bazhenova S. Vid romantyzmu do realizmu. «Ukrainska shkola» v polskii literaturi 20 – 90-kh rokiv KhIKh st.: etapy diialnosti, istoriia Ukrainy v tvorchosti yii predstavnykiv. – Kam'ianets-Podilskiy, 2009; Bovua D. Hordyev uzul Rossyiskoi ympery: Vlast, shliakhta y narod na Pravoberezhnoi Ukrainy (1793–1914) – M., 2011; Buravskiy O. Hromadska diialnist polskoi intelihentsii Volyni, yii vnesok v ukrainsku i yevropeisku nauku u druii polovyni KhIKh – na pochatku KhIKh st.: Elektronnyi resurs – Rezhym dostupu: <http://eprints.zu.edu.ua/3602/1/Buravskiy.pdf>;

Hud B. Zabybel Arkadii: etnosotsialni aspekty ukrainsko-polskykh konfliktiv XIX – pershoi polovyny XX st. – Lviv, 2006; Polishchuk Yu. Natsionalni menshyny Pravoberezhzhia Ukrainy u konteksti etnichnoi polityky Rosiiskoi imperii (kinets XVIII – pochatok KhIKh st.): Elektronnyi resurs – Rezhym dostupu: http://www.ipiend.gov.ua/img/monograph/file/naz_menshyny_site_154.pdf; Sinkevych Ye.H. Krakivska istorychna shkola v polskii istoriohrafii – Mykolaiv, 2010; Shcherbak N.O. Natsionalne pytannia v politytsi tsaryzmu u Pravoberezhnii Ukraini (kinets KhVIII – pochatok KhIKh st.). – K., 2005.

⁴ Zemskyi Yu.S. Polska, rosiiska ta ukrainska elita v zmahaniakh za Pravoberezhnu Ukrainu seredyiny KhIKh st. – Khmelnytskyi, 2011.

⁵ Karamzyn N.M. Mnenye russkoho hrazhdanyna: Elektronnyi resurs – Rezhym dostupu: http://dugward.ru/library/karamzin/karamzin_mnenie_russkogo_grajdanina.html

⁶ Portnov A. Chas vidkrytykh mozhlyvostei: polski memuarysty pershoi tretyny KhIKh st. pro naselennia vkluchenykh do Rosiiskoi imperii oblastei kolysnoi Rechi

Pospolytoi [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/23/440Portnov.pdf>

⁷ Naividomishymy byly konstytutsiini proekty M. Ohynskoho, A. Chartoryiskoho. – Dyv. pro tse: Hraf M. Ohynskiy y eho otnoshenye k ymperatoru Aleksandru Pavlovychu. Yz zapysok hrafa Ohynskoho // Russkiy arkhiv. – 1874. – № 3. – S. 637-709; Vneshniaia polytyka Rossyy KhIKh y nachala KhIKh v. Seryia 1 / Red. kol.: A.L. Narochnytskyi (otv. red.) y dr. – M.: Polytyzdat, 1972. – T. 8 (mai 1814 – noiabr 1815 h.) – 780 s.

⁸ Karamzyn N.M. Mnenye russkoho hrazhdanyna: Elektronnyi resurs – Rezhym dostupu: http://dugward.ru/library/karamzin/karamzin_mnenie_russkogo_grajdanina.html

⁹ Vosstanye dekabrystov: Materyaly. Dokumenty. – S. 283.

¹⁰ Deivis N. Bozhe ihryshche: istoriia Polshchi – S. 474.

¹¹ Zemskyi Yu. Vkaz. pratsia. – S. 57.

¹² Myller A. Ymperyia Romanovykh y natsyonalizm... – S. 88-89.

¹³ Tam samo. – S. 93.

¹⁴ Myller A. Vkaz. pratsia. – S. 154-155.

¹⁵ Tam samo. – S. 156.

¹⁶ Tam samo. – S. 158.

¹⁷ Tam samo. – S. 162.

¹⁸ Zemskyi Yu. Vkaz. pratsia. – S. 186. – C. 186.

¹⁹ Tam samo. – S. 188.

²⁰ Vandykh P. Tsina svobody ... – C. 230.

УДК[94(438):329.73-055.2

© Ірина Левчук
(Рівне)

ЄВРЕЙСЬКІ ЖІНОЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

У статті аналізується питання особливостей формування єврейського жіночого руху в Другій Речі Посполитій. Його постання й діяльність проаналізовано шляхом розкриття статутних документів. Розглянуто основні віхи діяльності окремих благодійних, спортивних та іншого роду організацій. Визначено роль лідерів у розвитку та активній діяльності жіночих організацій. З'ясовано роль єврейських жіночих організацій в громадському житті міжвоєнної Польщі.

Ключові слова: єврейські жіночі організації, Друга Річ Посполита, Ерец-Ізраель, антисемітизм, сіонізм, статут.

И. Левчук
(Ровно)

ЕВРЕЙСКИЕ ЖЕНСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ ВТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ

В статье анализируются вопросы особенностей формирования еврейского женского движения во Второй Речи Посполитой. Его